

»The spirit of trade«

Internationell handel och demokrati i Iran 1980–2006

»The spirit of trade«, skrev Montesquieu, »produces in the mind of a man a certain sense of exact justice« (2001: 347). Montesquieu är bland de första filosoferna som började analysera effekten av handel på politiken. Handeln, menade han, kunde bli en motpol till rån och bidra till ett samhälle med politiska friheter. Sambandet mellan handel och demokrati är dock mer komplicerad än vad som framgår av Montesquieus läror. Ändå väljer många att uttala sig om relationen mellan handel och demokrati utan att gå vidare in på de många premisser som krävs av teorin.

Sedan den islamiska revolutionen 1979 och bildandet av en islamisk republik i april samma år har Iran engagerat tusentals människorättskämpare, journalister, forskare och politiker. Den stora frågan har varit hur landet kan demokratiseras. EU:s omedelbara svar har varit mer handel. Frågan har blivit ännu viktigare och aktuell i och med massdemonstrationerna i Iran juni 2009, vilka regimen bemötte med kraftigt våld.

Med fallet Iran som utgångspunkt syftar denna artikel till att analysera huruvida den globala handeln med landet främjat demokrati. Syftet med arbetet är tredelat: 1) att ge en beskrivning av teorin om relationen mellan internationell handel och demokrati, 2) att med hjälp av teorin, under en 26-årsperiod mellan åren 1980 och 2006, undersöka Irans handelsrelationer och de-

mokratiutveckling, samt 3) att bland geografer väcka debatt om huruvida handel med diktaturer bidrar till demokrati – är mer handel verkligen rätt väg att gå?

Relationen mellan handel och demokrati

I grunden för teorin ligger antagandet att internationell handel bidrar till ekonomiskt välstånd och utveckling, som därefter bidrar till politiska friheter. Seymour Martin Lipset skriver i sin bok *Political Man* att »the most common generalization linking political system to other aspects of society has been that democracy is related to the state of economic development« (1983: 31). Även Samuel P Huntington (1991: 72), samt Justin Yifu Lin och Jeffrey B Nugent (1995: 2336) är av samma åsikt – de menar att ekonomisk utveckling på lång sikt lägger grunden för en demokratisk stat.

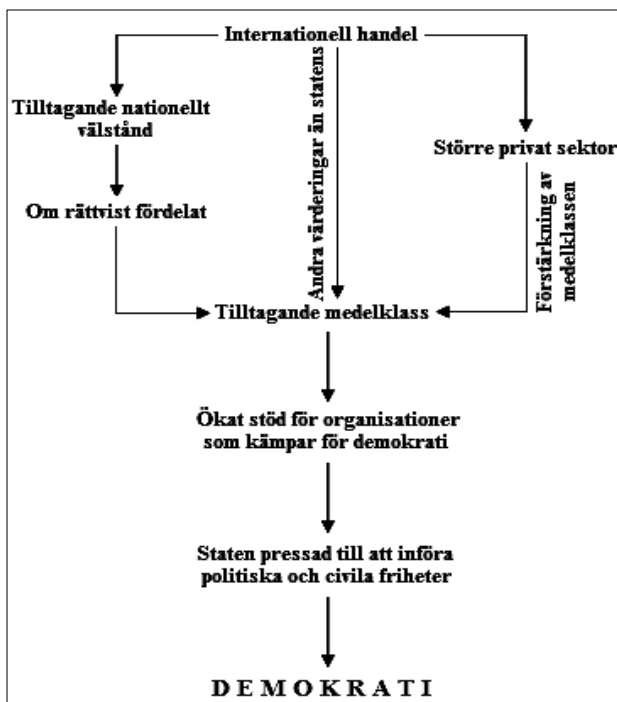
Tanken är att ekonomiskt välstånd ska bidra till ökningen av en ekonomiskt självständig och politiskt medveten medelklass, som i sin tur stöttar partier och organisationer vilka är verksamma för demokrati (Lipset 1983: 51, Griswold 2004: 3). Dessa organisationer kommer därefter att pressa staten, och sakta men säkert kommer en demokratiseringsprocess i gång. Dessutom gör internationell handel att normer och värderingar från andra länder sprider sig bland medelklassen och därmed undermi-

nerar den auktoritära staten (Lin & Nugent 1995: 2336). Daniel T Griswold utvecklar det sistnämnda och skriver att »[a]long with the flow of consumer and industrial goods often come books, magazines, and other media with political and social content» (2004: 2). Griswold tillägger att handeln bidrar till en större privat sektor, baserad på inhemska och utländska företag, vilka skapar »an alternate source of wealth, influence and leadership» och bidrar till förstärkning av civilsamhället (2004: 3).

Ett flertal forskare visar i sina arbeten att det inte är välståndet och den ekonomiska utvecklingen i sig som orsakar en växande medelklass – det viktiga är inkomstfördelningen. Carles Boix och Susan C Stokes skriver i sitt verk att demokrati orsakas av

»changes that accompany development, in particular income equality» (2003: 540). Om en rättvis fördelning av landets inkomst inte sker och invånare inte får ta del av välståndet, kommer en tillväxt i medelklassen vara omöjlig. I anslutning till detta skriver Griswold (2004: 4) och Huntington (1991: 65) att demokrati inte främjas om välståndet är kontrollerad av staten eller en elitgrupp.

Processen där internationell handel bidrar till demokratisering sammanfattas i figur 1 nedan. I figuren exkluderas handel med naturresurser, eftersom sådana resurser oftast ägs av staten och all inkomst från dem antas gå till statskassan. I figuren antas också en öppen ekonomi där internationell handel sker utan större hinder.

Figur 1. Sambandet mellan internationell handel och demokrati. I figuren antas en öppen ekonomi. Handel med naturresurser exkluderas.

Metodiska överväganden

I korthet har statistik och information gällande Irans handel med världen jämförts med statistik som visar Irans demokratisituation och eventuella demokratiförändringar. Både internationell handel och demokratifrämjandet kommer i denna del att operationaliseras tillsammans med andra relevanta begrepp hämtad från teorin. Kort behandlas även insamlandet av uppgifter av kvalitativ karaktär.

Internationell handel och välstånd

Internationell handel definieras i denna artikel som export av produkter och tjänster från Iran till andra länder, och Irans import av produkter och tjänster från andra länder. Förändring av handeln kan därmed förstås i termer av ökad och minskad export och import.

Ett sätt att mäta handeln är genom att studera de monetära värdena på export och import och för att förstå relationen mellan internationell handel och ett lands välstånd måste även mått på välstånd presenteras. Irans välstånd kommer i denna artikel mätas i de klassiska »köpkraftsjusterad BNP/capita» och »köpkraftsjusterad BNI/capita». Världsbanken är en flitig användare av det första måttet. Skillnaden mellan BNP och BNI är att det senare inkluderar inkomster som landet genererar från utlandet, netto. Därmed beräknas även eventuella statsskulder, det vill säga negativa inkomster, i BNI. Ett bättre mått hade emellertid varit nationalinkomsten, det vill säga BNI minus kapitalförslitningar. Tyvärr har jag inte kunnat hitta statistik enligt detta mått för Iran. Det bör likväl be-

tonas att enligt ekonomerna Klas Fregert och Lars Jonung »utvecklas nationalinkomst och BNP likartat» för de flesta länder (2003: 57).

I mätningen av handeln kommer särskild fokus att läggas på handeln mellan Iran och EU, samt Iran och USA. Både EU och USA räknas bland de mest demokratiska områdena i världen, och därmed borde deras påverkan på en positiv demokratiutveckling i Iran vara större än andra länders. Detta kan kopplas till teorins påstående om att handel bidrar till import av värderingar som i sin tur undergräver en auktoritär statsposition.

Demokratifrämjandet

Definitionen av demokratifrämjning är mer komplicerad än definitionen av internationell handel. Här har jag valt att studera demokratiutvecklingen i Iran genom mätningar som den amerikanska icke-statliga organisationen Freedom House gör. Organisationen brukar varje år kartlägga demokratiutvecklingen i världen, och mäter politiska rättigheter, civila friheter och pressfrihet i olika länder. De två första mäts enligt en skala mellan ett och sju, där ett är bäst och sju sämst. Pressfriheten mäts enligt en skala mellan noll och hundra, där noll är bäst och hundra sämst.

Vad beträffar de politiska rättigheterna mäts valprocessen, politisk mångfald och deltagande, samt statens funktion. Gällande de civila friheterna mäts yttrande- och åsiktsfriheten, förenings- och organisationsfriheten, lagstyret, samt personlig autonomi och individuella rättigheter. Vad gäller pressfriheten mäts graden av Internet-, tryck-, samt tv- och radiofrihet.

På grund av mätningarnas komplexitet har jag valt att exkludera närmare beskrivning av dessa. Istället hänvisas läsaren till Freedom House webbplats (www.freedomhouse.org). Det bör dock betonas att Freedom House-mätningarna har använts av många forskare. Lauri Karvonen, professor vid Åbo Akademi, skriver att mätningarna »har befunnits besitta en hög grad av validitet och reliabilitet, varför statsvetare numera allt oftare väljer mäta demokrati med hjälp av de siffror som Freedom House tillhandahåller» (2003: 18).

Baserat på dessa mätningar kan slutsatser dras om demokrati har främjats i Iran eller inte. Om till exempel politiska rättigheter låg på sju år ett, och sex år två, kan det konstateras att graden av demokrati har ökat. Om det omvända gäller, betyder det att demokratin har minskat, och därmed har ingen positiv utveckling skett.

Ett problem med mätningarna är dock att Freedom House inte tar hänsyn till graden av analfabetism i ett land. Kan ett land med till exempel 70 procent analfabetism demokratiseras? I Irans fall är detta emellertid inget problem. Enligt FN-förbundet Globalis var andelen av analfabeter bland vuxna över 15 år i Iran drygt 50 procent år 1980, men sjönk till drygt 44 procent år 1985. Fem år senare var andelen ca 37 procent, 1995 30 procent, och 2003 cirka 21 procent (Globalis 2010). Sålunda har en majoritet av de iranska vuxna varit läs- och skrivkunniga under nästan hela perioden som undersöks i den här artikeln. Det är även av intresse att jämföra dessa värden med latinamerikanska demokratier år 1952 där läs- och skrivkunnigheten, enligt Lipset, har legat mellan 48 och 87 procent (1983: 37).

Ett annat problem med mätningarna från Freedom House är att de inte tar hänsyn till folkets vilja. Vill det iranska folket ha demokrati, eller vill de leva under ett diktatoriskt styre? Svaret på denna fråga är enkelt. Enligt Fares al-Braizat, verksam vid Jordan University, tycker 52 procent av det iranska folket att demokrati är ett »very-good» styrelseskick för Iran (2002: 281). Denna procentsats förstås bättre när den jämförs med redan väletablerade demokratier. Motsvarande procentsats för Nederländerna är 49, för USA 51, samt för Kanada, Frankrike och Australien 52 (ibid). En majoritet vill alltså ha demokrati i Iran, även om det enligt samma källa finns många som vill ha ett auktoritärt system. Det sista betyder dock inte per automatik att de som stöder ett auktoritärt system också stöttar en islamisk republik.

Medelklassen

Teorin ställer upp en del premisser som måste uppfyllas innan internationell handel kan bidra till främjandet av demokrati. En premiss är att välståndet, som bland annat skapas genom handel, måste fördelas rättvist så att medelklassen kan växa och efter hand börja ställa krav på demokrati. Denna medelklass måste vara politiskt medveten och ekonomisk självständig i förhållande till staten.

För det första kan antas att det finns en stark positiv korrelation mellan läs- och skrivkunnighet å ena sidan, och politisk medvetenhet å den andra. Analfabetismen är i Iran låg nog för att ett politiskt medvetande ska kunna finnas, och majoriteten av iranierna är medvetna om att de vill ha ett demokratiskt system för sitt land. Sam-

tidigt har tillgången till Internet, parabol och övrig kontakt med omvärlden, inte minst genom familj och vänner som lever i exil, gjort iranierna mer eller mindre bekanta med andra politiska system än det som råder i landet. Det beräknas att mer än fyra till fem miljoner iranier bor utanför Iran. Drygt hundra tusen av dessa bor i Sverige.

För det andra, när det kommer till en ekonomisk självständig medelklass, är mått på fattigdom användbara. Om statistiken visar en ökad fattigdom betyder det att fler och fler personer lämnar medelklassen och blir mindre ekonomiskt självständiga, eller mer ekonomiskt beroende. Samtidigt betyder inte en minskad fattigdom per automatik att medelklassen växer. Därför är det av vikt att operationalisera fattigdomen.

Fattigdom

Fattigdom kan definieras och mätas på olika sätt. I denna studie kommer jag att använda mig av mått som används internationellt, bland annat av FN. Främst kommer två mått att utgöra grunden för denna del av analysen: 1) antal människor som lever under gränsen av en (1) dollar, köpkraftsjusterad, per dag, och 2) antal undernärda människor. Den första statistiken kallas för extrem fattigdom. Expertutlåtanden, statistik om sysselsättningsgrad och vittnesutsagor kommer att användas som komplettering till de två nämnda variablerna.

Vittnesutsagorna innehåller information med iranier i och utanför Iran som uppgiftslämnare. På grund av mitt iranska ursprung och intresse för landets utveckling har jag mycket kontakt med iranier,

alltifrån familj, släkt och vänner till personer som jag blivit bekant med genom Internet. Många av uppgiftslämnarna känner inte till varandra och deras utsagor är oberoende av varandra. Gruppen består av både fattiga och rika med olika politiska åsikter och ideologier. Av rädsla för eventuella repressalier mot dem eller deras familjer nämns ingen av dem vid namn.

Statens kontroll över den nationella ekonomin

Baserad på teorin är det viktigt att undersöka vem som styr Irans ekonomi. Är det staten, eller en elit? Och till vilken grad är ekonomin fri? Detta är viktigt då det ytterst är de som kontrollerar ekonomin som har makt över fördelningen av landets välstånd.

Hur ska detta analyseras och mätas? Förutom expertutlåtanden kommer jag att använda mig av ett mått som kallas för »index för ekonomisk frihet». Varje år publicerar den icke-statliga amerikanska Heritage Foundation och The Wall Street Journal tillsammans resultatet av indexet relaterad till världens olika länder (Heritage Foundation 2010). Indexet publicerades första gången 1995 och beräknar tio olika ekonomiska områden, såsom handelsfrihet, finansiell frihet, näringsfrihet, frihet från korruption och arbetsmarknadsfrihet. Mätningarna från de olika områdena räknas ihop och slutresultatet anges i en skala mellan noll och hundra, där noll är »minst fri» och hundra är »mest fri». För mer information om mätningarna, se Heritage Foundations webbplats (www.heritage.org).

Irans globala handel och ekonomiska välstånd

Den iranska globala handeln har ökat sedan 1980. Enligt UN Data var värdet av den totala handeln, räknat i konstanta amerikanska dollar, 30 miljarder 1980, men ökade med mer än 100 procent till drygt 60 miljarder 2006. Den största tillväxten har funnits i exportsektorn, men importen har överlag varit större (UN Data 2008). Eurostat Statistical Yearbook uppger att Irans andel av den totala globala exporten 1982 var 0,5 procent, men ökade till 0,8 procent 2006, samtidigt som importen för dessa år var 0,3 respektive 0,5 (2008: 15 & 17).

Samtidigt som handeln har ökat har även en stor tillväxt funnits i landets köpkraftsjusterade BNP per capita. 1980 låg den på 3 000 dollar medan den ökade till cirka 8 500 dollar 2006 (UN Data 2008). Tillväxten har nästan varit det tredubbla. Enligt Globalis (2010) har även Irans köpkraftsjusterade BNI per capita ökat. 1980 låg den på 3 420 dollar, medan den 2006 låg på 9 800 dollar.

Irans största handelsparter var 2006, enligt den Europeiska kommissionen, EU. 27,8 procent av landets totala handel skedde det året med EU. På andra plats kom Kina, med 12,3 procent. De till västvärlden räknade länderna Japan och Sydkorea hamnade på en tredje respektive fjärde plats med 9,8 respektive 6,1 procent. Övriga länder utgjorde 44 procent av Irans totala handel (Europeiska kommissionen 2008). Den totala handeln med EU har överlag ökat sedan 1985 (Eurostat Statistical Yearbook 2008: 25 & 27). Beräknat i euro 2005, låg den totala handeln med EU 2002 på cirka 15 miljarder euro, men ökade

till 25 miljarder euro 2006 (beräknat på basis av information i Eurostat Statistical Yearbook 2008).

Enligt US Census Bureau (2008) har den totala varuhandeln mellan Iran och USA generellt minskat sedan 1985. Statistik pekar på upp- och nedgångar genom åren, men sedan år 1997 är en nästan konstant tillväxt påtaglig. Detta är något som kastar en skugga över Bushadministrationens påstådda försök till att införa hårda sanktioner mot islamiska republiken. Det bör även påpekas att en stor del av handeln mellan dessa länder sker genom amerikanska dotterbolag registrerade utanför USA och blir därmed osynlig i statistiken. CBS News (2004) skriver, som ett exempel, att det amerikanska bolaget Halliburton genom sitt dotterbolag registrerad i Cayman Island sålde oljerelaterade tjänster till Iran till ett värde av cirka 40 miljoner dollar per år. Statistik kring handel av tjänster mellan dessa två länder har tyvärr inte kunnat hittas.

Försämrad demokratisituation

En noggrann genomgång av mätningarna från Freedom House visar att Irans politiska rättigheter nästan konstant legat på 6 (sämst på skalan är 7). Läget var lite bättre 1980 och mellan åren 1983/1984–1987/1988. Under dessa år låg politiska rättigheter i Iran på 5 i skalan (Freedom House 2010), och orsaken kan bland annat ha varit Iran-Irak kriget. Enligt dessa mätningar var de politiska rättigheterna mycket dåliga även under de så kallade reformisterna Rafsanjanis och Khatamis respektive presidentperioder.

De civila friheterna har också nästan konstant legat på 6. Situationen var bättre

1980, precis efter revolutionen 1979, och mellan åren 1988/1989 och 1991. En viktig orsak till förbättring i den senare korta perioden var att Khomeini, revolutionens ledare, dog i juni 1989 och en maktkamp utbröt mellan olika grupperingar inom regimen. Den lilla förbättringen gällde personer med koppling till dessa grupperingar. Oppositionen som kämpade för att störta regimen var fortfarande i högsta grad bevakad och förföljd. Situationen förvärrades dock snabbt igen. Mellan åren 1993 och 1997 minskade de civila friheterna och Freedom House gav islamiska republiken en sju på sin skala (Freedom House 2010). Under denna mycket försämrade period var Rafsanjani president.

Gällande pressfriheten startar mätningarna från Freedom House 1994. Under detta år låg islamiska republiken på 80 (av 100) och landet stämplades som »icke-fritt», precis som i de två ovan nämnda fallen. Situationen har generellt varit densamma under hela perioden, med förbättringar och försämringar vid olika tillfällen. 2000, ett år efter det stora studentupproret mot regimen i Iran, låg pressfriheten på sin främsta plats med cirka 70. Situationen har emellertid hela tiden försämrats sedan dess. 2006 låg siffran på lite mer än 80 (Freedom House 2010). Snarlik statistik från Journalister utan gränser (Reporters without borders 2008) målar emellertid upp en än sämre bild av utvecklingen. Enligt en liknande skala som den som Freedom House använder ger organisationen islamiska republiken cirka 50 poäng 2002, men drygt 90 poäng fyra år senare.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att den demokratiska situationen i Iran har blivit sämre sedan 1980. Under tiden har

regimen haft full diplomatiskt kontakt med alla medlemsstater i EU och även indirekt vissa kontakter med USA. Landets situation har dock blivit mycket sämre efter det så kallade valet i juni 2009 när Ahmadinejad återigen blev utnämnd som vinnare. Sedan dess har stora massdemonstrationer och protester mot regimen tagit plats i Iran med korta mellanrum och ett stort antal personer har blivit mördade. Exakt hur många personer som har förlorat sina liv i samband med dessa massprotester är inte känt, men allt från ett tiotal till ett tusental nämns av media och oppositionen. Antalet personer som fängslats och torterats är många fler än dem som dödsdömts. Mellan februari och maj 2010 avrättades genom hängning minst 10 politiskt aktiva personer, varav 3 monarkister. Dessa var alla åtalade för »krig mot gud», en vanlig åtalspunkt i Iran sedan revolutionen. Fler väntar på tur.

Medelklassens ekonomiska situation
Samtidigt som Irans internationella handel har ökat och landets välstånd tilltagit, har den demokratiska situationen i Iran blivit svårare. Enligt teorin betyder ett sådant resultat att statens välstånd inte har fördelats jämlikt och att medelklassen därmed inte har kunnat växa. Baserad på metoddiskussionen är det därför nödvändigt att analysera fattigdomen och dess utveckling i Iran, för att undersöka om medelklassen har tilltagit eller avtagit.

Statistiken från FN:s statistikavdelning (UNSD) rörande fattigdomen i Iran börjar tyvärr först från 1990, och inkluderar åren 1994, 1998 och 2005. Under det första året låg extrem fattigdom på 3,6 procent, men har under resterande år legat konstant på 2 procent (UNSD 2010). Detta innebär en

minskning mellan åren 1990 och 1994. Uppgifter från UN Data 2008 visar dock att den extrema fattigdomen för 1990, 1994 och 1998 varit 2 procent hela tiden.

De statistiska uppgifterna som hittills presenterats visar fattigdomssituationen för 90- och 00-talet. Hur var det under 80-talet? Tyvärr, som tidigare nämnts, är det svårt att hitta statistik för det decenniet. Det finns dock en vetenskaplig artikel om fattigdomen i Irans urbana och rurala områden mellan åren 1983 och 1993. Ekonomerna Ahmad Assadzadeh, verksam vid den iranska Tabriz-universitet, och Satya Paul, verksam vid University of Western Sydney, drar i sin artikel följande slutsats: »Over a period of ten years, the extent of poverty in rural areas declined slightly, whereas in urban areas it increased by more than 40 %» (2004: 652).

Forskarna skriver på samma sida som ovan att orsaken till den förvärrade fattigdomen varit en försämring av inkomstjämligheten. De menar vidare att »had the government maintained the same level of inequality over the years, the overall increase in urban poverty would have been lower» (2004: 652).

Vad gäller undernärda människor visar UNSD:s statistik att år 1991, 1996 och 2004 uppgick de till 5 procent av befolkningen (UNSD 2010). Motsvarande andel, med statistik från UN Data 2008, var 7 procent för 1980, 4 procent för 1991, 3 procent för 1996 och 4 procent för 2002, dvs en ökning från mitten av 1990-talet.

I UNESCO-rapporten *The first millennium development goals report 2004: achievements and challenges* (2004) beskrivs emellertid fattigdomen som minskande. Rapporten är framtagen för FN av islamis-

ka republiken och siffrorna korrelerar inte med de redan nämnda. Rapporten visar att extrem fattigdom endast var lite mer än 0,5 procent 2002 (2004: 11). Samtidigt berättar Said Madani, forskare vid islamiska republikens sociala välfärdsorganisation, i februari 2008 till den iranska tidningen Aftab, att fattigdomen är mycket större än vad regimen medger även om han också anger siffran för extrem fattigdom till 0,5 procent 2008.

Madani berättar vidare att om fattigdomsgränsen höjs till två dollar kommer 9 procent av iranierna att hamna under den. Den absoluta fattigdomen, det vill säga en situation där individen inte kan säkra sina primära behov av mat, kläder, utbildning och bostad, omfattar mellan 20 och 25 miljoner människor. I tidningen uppges dock att regimen själv påstår att den absoluta fattigdomen gäller 9 till 10 miljoner människor.

Sysselsättningsgraden är i sammanhanget också ett användbart mått. UNSD:s statistik visar att sysselsättningsgraden i Iran har ökat. 1990 låg sysselsättningsnivån på 46 procent, medan den växte till 47,8 procent 2007. Sedan 1998 har det skett en nästan konstant ökning av sysselsättningsnivån (UNSD 2010). Ökningen borde betyda minskad fattigdom eftersom fler fått arbete och haft en inkomst. Samtidigt är uppgifterna kontroversiella på en annan punkt. Medan statistik på extrem fattigdom från UNSD (2010) visades som avtagande mellan åren 1990 och 1994, visar sysselsättningsstatistiken att arbetslösheten ökade varje år mellan åren 1991 och 1998.

Det kan finnas flera orsaker till varför sysselsättningsgraden inte korrelerar med

den övriga statistiken: 1) omedvetna statistiska fel, 2) manipulation av statistik i syfte att framställa staten i bättre ljus, och 3) lönedumpningar orsakade av lönehöjningar mindre än inflationen, som i realiteten betyder minskade löner.

Sannolikheten för den tredje orsaken ökar när statistik gällande andelen sysselsatta människor under gränsen för extrem fattigdom jämförs för åren 1994, 1998 och 2005. 1994 levde 1,4 procent av de sysselsatta under fattigdomsgränsen (UNSD 2010). Andelen avtog till 1,3 procent 1998 men ökade igen till 1,5 2005 (ibid.). Manipulation av inflationen används flitigt av islamiska republiken, inte minst för att peka på avtagande fattigdom i landet. Ekonomen Hussein Raghfar, verksam i Iran, har till den halv-officiella, konservativa nyhetsbyrån Fars (2009) sagt att staten hade räknat på en lägre inflation för att bestämma fattigdomsgränsen i landet. Enligt Raghfar hade staten för åren 2008/2009, det vill säga år 1387 enligt officiell tidräkning i Iran, räknat fattigdomsgränsen med en inflation på 20 procent, medan den faktiska inflationen var större.

Även vittnesuppgifter visar på en ökning av fattigdomen i Iran. Den reella inflationen, enligt dessa personer, är högre än vad staten erkänner och högre än löneökningar och beräkningar av fattigdomslinjer. Detta är en slutsats som även kunde dras med stöd i statistiken gällande andelen sysselsatta personer som lever under gränsen för extrem fattigdom och uttalanden från ekonomen Hussein Raghfar.

Vittnesuppgifter talar också om ökad prostitution på grund av fattigdomen. Officiell statistik på prostitution är omöjlig att hitta för Iran. En orsak är att staten själv

inte vill erkänna problemet. För en islamisk stat är prostitution ett stort nederlag. En annan mycket viktig orsak är att prostitutionen i Iran har en juridisk aspekt. Enligt islamisk lag som tillämpas i Iran, kan en kvinna som gifter sig kräva ett »brudpris» från sin make. Brudpriset kan vara vad som helst, till exempel pengar, och kvinnan kan efter giftermålet kräva priset från sin man. Samtidigt, enligt shiamuslimsk lag, kan ett giftermål vara temporärt, till exempel en eller två timmar. Detta kallas för »*sigheh*». *Sigheh* används ofta av prostituerade för att kringgå lagen mot prostitution, och den prostituerade får sitt »brudpris» i samband med samlaget. I Iran finns det lagliga bordeller som kallas för »*khaneh-e affaf*», vilket fritt kan översättas till »hem för de rena». Enligt lag kan en man själv, utan närvaro av en mullah, viga sig med sin temporära fru. Det viktiga är dock att paret kommer överrens om ett »tydligt brudpris», »*sedagh-e maalom*», och en »tydlig period», »*zaman-e maalom*», för det temporära giftermålet.

Trots att den iranska staten vill undvika att diskutera frågan, kom 2000 en officiell rapport om problemet från Teherans »Cultural and Artistic Affairs». BBC citerade delar av rapporten i sin artikel »Drugs and prostitution 'soar' in Iran», publicerad 6 juli samma år. Enligt nyhetsartikeln beräknades ökningen av prostitution bland gymnasiestudenter till 635 procent mellan år 1998 och 1999. Vidare erkänns i rapporten att den genomsnittliga åldern för prostitution har sjunkit från 27 år till 20 år. Organisationen berättar också om ökat drogmissbruk och självmord. Enligt rapporten har självmord i Iran ökat med 109 procent det nämnda året. FN-organet

UNODC (2007) nämner fattigdom som en viktig orsak till kriminalitet i Iran, bredvid drogmissbruk och psykiska problem.

Sammanfattningsvis är det svårt att uttala sig med säkerhet om fattigdomen ökat under perioden, även om mycket tyder på det. Med säkerhet kan dock sägas att fattigdomen inte sjunkit i takt med att inkomsterna i landet ökat, vilket tyder på att inkomsterna inte fördelas jämt över befolkningen.

Vem kontrollerar den iranska ekonomin?

Enligt teorin är en stor statlig kontroll av ekonomin och marknaden till nackdel för demokratin. Orsaken är bland annat att staten får en ökad makt och själv kan bestämma hur välståndet fördelas. För att kunna konsolidera sin maktposition gentemot befolkningen kan staten till exempel omfördela välståndet på ett sätt så att befolkningen blir ekonomiskt beroende av staten. Beroendesituationen ökar statens inflytande över folket.

Enligt iraniern Karim Sadjadpour, verksam vid Carnegie Endowment for International Peace, är en stor del av den iranska ekonomin statligt kontrollerad. Sadjadpour skriver att regimens makt »derives in part due to its control of approximately 80 percent of the country's economy» (2007: 3). Den starka statliga kontrollen över Irans ekonomi är även stadgad i grundlagens kapitel 6, artikel 44. Grundlagen delar in den iranska ekonomin i en statlig, korporativ och privat sektor, och beskriver den statliga sektorn som följande:

The state sector is to include all large-scale and mother industries, foreign trade, major

minerals, banking, insurance, power generation, dams and large-scale irrigation networks, radio and television, post, telegraph and telephone services, aviation, shipping, roads, railroads and the like; all these will be publicly owned and administered by the State. (Constitution of Islamic republic of Iran)

Sedan några år tillbaka har islamiska republiken genom olika politiska metoder, utan att ändra grundlagen, börjat sälja en del statsägda företag. Många av dessa företag föreblir dock statliga på ett annat sätt, nämligen genom att företagen omvandlas till bolag där regimens olika organ köper majoriteten av aktierna. Ett tydligt exempel på detta är när revolutionsgardet köpte 51 procent av Irans telekommunikationsföretag som tidigare var statligt. Den brittiska tidningen *The Guardian* skriver i oktober 2009 bland annat att »Iran's Revolutionary Guards have bought a controlling stake in the country's telecommunications company, fuelling suspicions that the organisation is quietly staging a military takeover» (Tait 2009).

Den resterande delen av landets ekonomi domineras också av staten. Detta sker inte enbart genom lagar och säkerhetspolisens kontroll, utan också mer indirekt genom att enskilda i den politiska eliten eller personer kopplade till den äger företag i den korporativa och/eller privata sektorn. Ett kort exempel: en av Irans viktigaste exportvaror är pistagenötter, en exportindustri som till stor del ägs av Rafsanjaniklanen. Enligt Paul Klevnikov (2003) från *Forbes Magazine*, driver en av Rafsanjanis kusiner ett företag som »dominates Iran's \$400 million pistachio export business». Rafsanjani är idag ordförande för expertrå-

det, som på papper har till ansvar att utse landets ledare.

Den stora statliga kontrollen av landets ekonomi stöds också av indexet för ekonomisk frihet. För 1995 finns det ingen tillgänglig information för Iran. Under åren 1996–2002 har indexet varit nästan konstant och legat lite under 40. 2003 och 2004 ökade indexet till mer än 40. 2005 nådde indexet en topp på 50, men har sedan dess sjunkit. 2010 låg den återigen på lite över 40, dock lägre än 2003 men högre än 2004 (Heritage Foundation 2010). Dessa uppgifter visar en stor statlig kontroll över Irans ekonomi, speciellt om de jämförs med världsgenomsnittet, som under alla dessa år varit nästan 60.

Enligt Heritage Foundation (2010) ligger Iran idag på plats 16 av 17 bland länder i Mellanöstern och Nordafrika vad gäller statlig kontroll av ekonomin. I världsstatistiken ligger Iran på plats 168 av cirka 180 länder. Organisationen skriver om Iran på sin webbplats:

Protectionism and heavy state involvement in many aspects of economic activity have led to economic stagnation in Iran's non-oil sector and a lack of overall economic dynamism. A restrictive business and investment environment depresses development of a viable private sector. More than 500 companies are state-owned, and privatization has been negligible in the past year. (Heritage Foundation 2010)

Slutsatser

Påståendet att internationell handel främjar demokrati har i Irans fall visat sig vara inkorrekt. Den växande internationella handeln har bidragit till ökat iranskt välstånd, men den politiska och sociala situa-

tionen i landet har blivit sämre. Friheten har blivit mer begränsad och mänskliga rättigheter mer utsatta. Teorin falsifieras dock inte härmed då detta misslyckande förklaras av den ojämlika omfördelningen av Irans rikedom. I Irans fall har omfördelningen skett till nackdel för den gemene iraniern och medelklassens utveckling. Den försämrade demokratiska situationen och den sannolikt ökade fattigdomen har skett både under de så kallade reformisternas och under de konservativas president-skapsperioder.

Frågan som uppstår utifrån slutsatserna är var Irans rikedom har tagit vägen om folket inte har fått ta del av den. Utan tvekan har mycket av rikedomerna gått till makthavarna i landet som kontrollerar mer än 80 procent av Irans ekonomi. Enligt Transparency International (2010) är korruptionen i Iran mycket hög, och debatterna innan det så kallade valet i juni 2009 mellan presidentkandidaterna avslöjade korruptionen bland medlemmar i landets elit. Transparency International placerar Iran bland de 40 värst korrupta länderna 2008.

Av detta uppstår en annan fråga: konsoliderar den internationella handeln med Iran den iranska politiska elitens maktposition gentemot det iranska folket? Handel med Iran förstärker även regimens byråkrati just för att inkomsterna från handeln går till staten. Huntington skriver att handel med naturresurser, som till exempel olja, inte bidrar till demokratisering, då vinsten av dem kontrolleras av staten. Han skriver (1991: 65): »Oil revenues accrue to the state: they therefore increase the power of the state bureaucracy».

Svaret på dessa frågor är centralt för det

iranska folket, och har också ett värde för vetenskapen om handelns roll för demokrati. Även inom den praktiska politiken är svaret av intresse, då det ökar förståelsen

för hur diktaturer bör bemötas. För Sveriges och EU:s demokratiska legitimitet i internationella relationer är handel med makteliten inte rätt väg att gå.

Referenser

Alla webbplatser är kontrollerade senast 1 mars 2010, om inget annat anges.

Aftab (2008) «زیر خط فقر مطلق» رسمی و کارشناسی ۱۵ [15 miljoners statistisk skillnad mellan statens och experters beräkning om individer under den absoluta fattigdomsgränsen], 16 februari, www.aftab.ir/news/2008/feb/16/c4c1203182395_social_psy-chopathology.php (besökt 1 mars 2010)

al-Braizat, Fares (2002) Muslims and democracy an empirical critique of Fukuyama's culturalist approach, *International Journal of Comparative Sociology*, vol. 43: 269–299.

Assadzadeh, Ahmad & Satya Paul (2004) Poverty, growth, and redistribution: a study of Iran, *Review of Development Economics* 8(4): 640–653.

BBC (2000) Drugs and prostitution 'soar' in Iran, 6 juli, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/822312.stm> (besökt 1 mars 2010)

Boix, Carles & Susan C Stokes (2003) Endogenous democratization, *World Politics* 55(4): 517–549.

CBS News (2004) Doing business with the enemy. Are U.S. firms doing business in nations that support terrorism?, 29 augusti, www.cbsnews.com/stories/2004/01/22/60minutes/main595214.shtml (besökt 1 mars 2010)

Constitution of Islamic Republic of Iran.

Europeiska kommissionen (2008) http://ec.europa.eu/index_en.htm (besökt 28 maj 2009)

Eurostat Statistical Yearbook (2008) *External and intra-European Union trade: statistical yearbook – Data 1958–2006*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/

KS-CV-07-001/EN/KS-CV-07-001-EN. PDF (besökt 1 mars 2010)

Fars (2009) 850 هزار تومان؛ خط فقر تهران در سال [850 tusen Toman; fattigdomslinjen för Tehran år 88], www.farsnews.com/newstext.php?nn=8712200266 (besökt 1 mars 2010)

Freedom House (2010) <http://www.freedomhouse.org> (besökt 1 mars 2010)

Fregert, Klas & Lars Jonung (2003) *Makroekonomi – teori, politik och institutioner*, Studentlitteratur, Lund.

Globalis (2010) www.globalis.se (besökt 1 mars 2010)

Griswold, Daniel T (2004) Trading tyranny for freedom – how open markets till the soil for democracy, *Trade Policy Analysis* No. 26, January 6 (Cato Institute: Washington, DC), www.freetheworld.com/papers/Griswold.pdf (besökt 1 mars 2010)

Heritage Foundation (2010) <http://www.heritage.org> (besökt 1 mars 2010)

Huntington, Samuel P (1991) *The third wave – democratization in the late twentieth century*, University of Oklahoma Press, Norman.

Karvonen, Lauri (2003) *Statsskick – att bygga demokrati*, SNS, Stockholm.

Klevnikov, Paul (2003) Milionarie Mullahs, 21 juli, www.forbes.com/forbes/2003/0721/056_print.html (besökt 1 mars 2010)

Lin, Justin Yifu & Jeffrey B Nugent (1995) Institutions and economic development, kapitel 38, sid 2301–2370 i J Behrman & T N Srinivasan (red) *Handbook of development economics*, Vol. IIIA, Elsevier Science, Amsterdam.

Lipset, Seymour Martin (1983) *Political man*

- *the social bases of politics*, Heinemann, London.
- Montesquieu, Charles Louis de Secondat (2001) *The spirit of laws*, Batoche Books, Ontario. (e-bok)
- Reporters without borders (2008) <http://www.rsf.org> (besökt 28 maj 2008)
- Sadjadpour, Karim (2007) Guidelines for approaching Iran, *Carnegie Endowment for International Peace: Policy Outlook*, June 2007, www.carnegieendowment.org/files/sadjadpour_iran_final1.pdf (besökt 1 mars 2010)
- Tait, Robert (2009) Revolutionary Guards buy 51% stake in Iran's telecommunications company, *The Guardian* 7 oktober 2009, www.guardian.co.uk/world/2009/oct/07/revolutionary-guardians-iran (besökt 1 mars 2010)
- The First Millennium Development Goals Report (2004) <http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Iran/Iran%20MDG%20Report%202004.pdf> (besökt 1 mars 2010)
- Transparency International (2010) <http://www.transparency.org> (besökt 1 mars 2010)
- UN data (2008) <http://data.un.org> (besökt 28 maj 2008)
- UNODC (2007) Crimes and justice situation: laws and legislations main characteristics, www.unodc.org/iran/en/rule_of_law.html (besökt 1 mars 2010)
- UNSD (2010) <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Data.aspx> (besökt 1 mars 2010)
- US Census Bureau (2008) <http://www.census.gov> (besökt 28 maj 2008)

Arvin Khoshnood är magisterstudent vid Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Lunds universitet och en av grundarna till Föreningen för Demokrati i Iran. Mejl: arvin.khoshnood@gmail.com

forts från sidan 154

den Anders Tidströms ledning. Till ny styrelse valdes enligt följande:

Ordförande: Leif Granath, Uddevalla (nyval)
Vice ordförande: Anders Tidström, Örebro (omval)

Sekreterare och kassör: Ann Engström-Åberg, Laxå (omval)

Ledamöter: Anders Larsson, Åmål (omval) och Henrik Sahlin, Örebro (nyval).

Revisor: Gunnar Persson, Örebro (omval)

Revisorssuppleant: Bengt Bengtsson, Karlstad (omval)

Det beslutades även att flytta nästa årsmöte och exkursion till näst sista lördagen i september för att inte kollidera med Bokmässan i Göteborg. 2011 års exkursionsplats fastställdes – Östra Värmland med utgångspunkt i Filipstad. Långban, en av världens mineralrikaste platser, och eventuellt Högbergsfältet i Persberg, blir vår exkursionsmiljö. Väl mött den 17 september 2011.

Ann Engström-Åberg

sekreterare och kassör Vänerkretsen
ann.engstrom-ahberg@telia.com